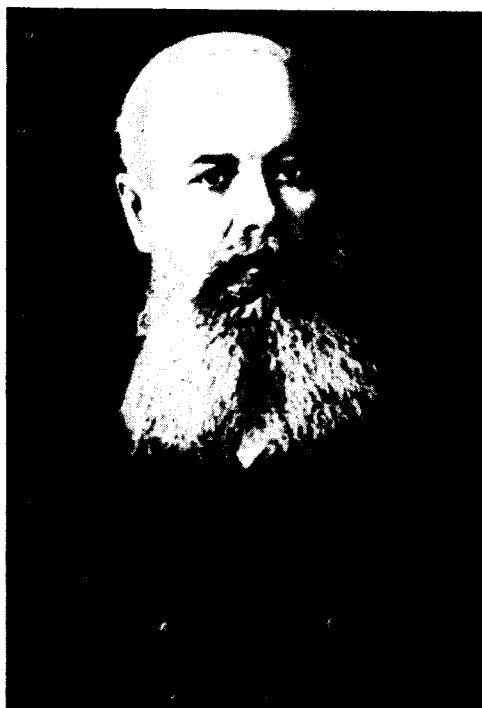

(До 140-річчя з дня народження)

Василь Васильович Докучаєв

В. Докучаев

Видатний російський учений, засновник вітчизняного ґрунтознавства, один із піонерів охорони природи нашої країни Василь Васильович Докучаєв народився 1 березня (за новим стилем) 1846 року у невеликому селі Мілюково на Смоленщині. Батько його був священиком. Але, отримавши духовну освіту, юнак, всупереч його волі, не став її продовжувати, а вступив до Московського університету.

Суспільно-політичні і наукові погляди студента формувались під впливом відомих учених, які працювали на той час в університеті — К. Ф. Кесслера, Д. І. Менделєєва, І. М. Сеченова, а також видатного революціонера-демократа М. Г. Чернишевського. З ним Василь Докучаєв мав дружню переписку.

Свої перші наукові дослідження молодий учений проводить на рідній Смоленщині. Він досліджує гідрологічні особливості річок і боліт вододілу Волги і Дніпра. Тут Докучаєв вперше приходить до висновку, що обміління рік пов'язане з вирубуванням лісів по їх берегах. Василь Васильович був першим, хто з'ясував причини водної ерозії ґрунтів. Він пояснив процес утворення ярів розростанням крихтих рівчаків по схилах до балок і річкових долин. Роботи Докучаєва заклали основу розробки протиерозійних заходів.

В. В. Докучаєв був одним із творців нової галузі науки — ґрунтознавства. Багато років він присвятив вивченню чорнозему. Результатом цієї роботи була класична праця «Російський чорнозем». За неї Василь Васильович одержав ступінь доктора мінералогічних і геологічних наук та вищу академічну премію. Він був першим у світовій науці, хто довів, що ґрунт — це особливий, самостійно існуючий утвір природи.

У 1888 році на кошти Полтавського земства В. В. Докучаєв організував експедицію у Полтавську губернію. Разом з учнями він склав карту давніх лісів на

основі вивчення різних типів ґрунтів. Площа їх скоротилась в окремих повітах в сім разів. Докучаєв старанно досліджує останні ділянки цілинного степу, які ще могли розповісти про закономірності розвитку степової рослинності. «На жаль,— писав учений,— тепер від типової степової флори і виступив суцільним килимом вкривала чорноземні ґрунти Полтавської губернії, залишилися тільки жалюгідні клаптики...».

У 1891 році в Росії була жорстока посуха. Вона привела до масової голодовки і смерті населення у 29 губерніях. Ця жахлива подія викликала співчутливий відгук у прогресивних наукових колах. Виникло питання — як боротись з цим лихом? В. В. Докучаєв написав кілька газетних статей і виступив з публічними лекціями про посуху. У 1892 році вийшла його знаменита книга «Наші степи раніше і тепер». Весь гонорар за статті і книгу учений передав у фонд допомоги голодуючим.

В офіційних громадських і наукових колах того часу була широко розповсюджена думка, що посуха і неврожай — явища випадкові, катастрофічні і не пов'язані з діяльністю людини.

Докучаєв зрозумів, що причиною цього була зміна стану ґрунтів через варварське ставлення до них людини. Це призвело до їх пересихання і втрати родючості. Він закликав боротись не з посухою, а з причинами, що її породжують. Висушенню ґрунтів сприяє вирубування лісів, яке приводить до пониження рівня ґрунтових вод і прискорення стоку. Те ж саме викликає і розорювання цілини. Докучаєв запропонував грандіозний план перетворення степової зони Росії. Основна ідея його була в регулюванні водного режиму у відкритому степу шляхом створення систем ставків, живих загород, лісосмуг. Докучаєв вважав необхідним розробити норми раціонального землекористування та обробітку ґрунту. План включав також протиерозійні заходи, регулювання стоку великих і малих рік тощо. Для реалізації свого задуму Докучаєв закладає три дослідні ділянки. Вони відіграли важливу роль у вивченні причин посух та методів боротьби з ними. Заходи, намічені Докучаєвим, почали здійснюватись тільки за Радянської влади.

Василь Васильович був також новатором у галузі вищої сільськогосподарської освіти. У 1892 році його призначають тимчасовим управляючим Ново-Александрійського інституту сільського господарства і лісівництва. Докучаєв розробив учбовий план, за яким були складені нові програми. Надзвичайним для тих часів стало виключення курсу богослов'я. Велику увагу Василь Васильович приділяв зв'язку навчання з практикою. Він завжди

серйозно ставився до студентських потреб, піклувався про їх духовний ріст. Учений сприяв роботі марксистського гуртка, що діяв в інституті, переховував від поліції його членів. Прогресивні перетворення Докучаєва не сподобались багатьом реакційно настроєним співробітникам інституту та царським чиновникам. Вони писали на нього скарги та доноси. Після трирічної роботи в інституті Докучаєв був змушений залишити його.

Василь Васильович завжди був активним пропагандистом передової науки. Він регулярно виступав з лекціями перед широкою аудиторією, виступав з публікаціями в газетах, журналах.

Помер В. В. Докучаєв 8 листопада 1903 року.

Наукові і громадські заслуги видатного вченого високо оцінені Батьківщиною. Президія АН СРСР у 1946 році затвердила золоту медаль імені Докучаєва. Його ім'я носить Інститут ґрунтознавства ВАСГНІЛ, науково-дослідний інститут сільського господарства центрально-чорноземної смуги та Харківський сільськогосподарський інститут.

В. БОРЕЙКО,

інструктор президії Республіканської ради
Українського товариства охорони природи.

В. ГРИЦЕНКО,

учитель Пилипівської середньої
школи Фахівського району
Київської області;

Осінній парк.
Фото
Д. СТАРОДУБА.